

- постійна рухова активність (регулярне перебування на свіжому повітрі, рухливі ігри);
- контроль за правильним, рівномірним навантаженням на хребет;
- плавання.

Зважаючи на серйозність даної патології, керівники шкіл мають проводити систематичний аналіз динаміки стану здоров'я дітей, створювати комфортні умови для розвитку молодого організму, та забезпечити контроль за виконанням заходів профілактики порушень опорно-рухової системи під час навчально-виховного процесу.

При проходженні педагогічної практики, ми звертали увагу на поставу школярів, рекомендували носити ранці за плечима, проводити під час уроку фізкультурну хвилинку, нагадували про дотримання правильної постави при статичних позах тіла. Ми рекомендували батькам звертатися у дитячі лікарні міст, районів, та області, у дитячий Полтавський обласний ортопедичний санаторій. Більшість пацієнтів цього санаторію діти, що страждають на сколіоз. У санаторії не тільки лікують та освоюють програму загальноосвітньої школи.

ПРИРОДОЗНАВСТВО У ПОЧАТКОВІЙ ТА ОСНОВНІЙ ШКОЛІ – ПРОПЕДЕВТИКА ЧИ ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ?

*М.М. Скиба, Т.Є. Буяло
м. Київ, Україна*

Уведення двогодинного курсу «Природознавство» в 1-4-х класах, продовження вивчення його в 5-му класі, новий зміст програм потребує усвідомлення важливості і ролі саме учителя молодших класів у формуванні знань школярів про природу. Як показав аналіз програми з природознавства для 1-4-х класів, учитель початкової школи має володіти досить ґрунтовними знаннями з усіх предметів природничого циклу, насамперед з біології, географії, дещо в меншій мірі з хімії, фізики та астрономії. При цьому знання основ цих наук мають бути сформовані в учителя на рівні розуміння та власних переконань для пояснення учням складних природних явищ.

З іншого боку, учителям природничих дисциплін основної школи слід мати чітко окреслений перелік понять, уявлень, умінь і навичок учнів, що вже сформовані у початковій школі, з метою систематичного їх використання для актуалізації знань на уроці. Варто ґрамотно формулювати запитання, завдання, проблемні ситуації, ігрові прийоми і відслідковувати рівень володіння учнями природничим матеріалом, отриманим в початкових класах.

Зупинимося детальніше на аналізі змісту біологічного компоненту згаданих вище програм, оскільки він переважає, прослідкуємо зв'язки і наступність у вивченні матеріалу.

У *першому класі* розпочинається пропедевтика біологічних знань у темах «**Світ, у якому ти живеш**» (14 год.), «**Світ живої природи**» (17 год.), «**Рідний край**» (10 год.). Учні знайомляться із природними та рукотворними об'єктами, живими організмами та умовами, необхідними для життя, різноманітністю живих організмів (рослин і тварин), значенням природи для життя людини, бережливим ставленням до природи [1].

Тема «**Запитання до природи**» (5 год.) включає проблемні питання, що також можуть бути розв'язані учнями як міні-проекти за допомогою батьків. Серед вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів зазначено, що учень 1-го класу має вміти знаходити інформацію з додаткових джерел знань про природу рідного краю та обговорювати отриману інформацію.

Вважаємо, що зміст програми відповідає віку учнів та їх інтересам, учитель може повною мірою виявити запас так званих донаукових уявлень, сформованих під впливом дошкільного виховання. Програмою передбачені практичні роботи та екскурсії, які сприятимуть розвитку учнів, прищеплять їм навички догляду за рослинами та дотримання правил поведінки у природі.

Програма з природознавства для *другого класу* побудована з урахуванням принципів сезонності і краєзнавства. Вважаємо, що матеріалу з біології приділено достатньо уваги (приблизно 50% змісту програми). Так, у процесі вивчення тем **«Природа восени»** (17 год.), **«Природа взимку»** (8 год.), **«Природа навесні»** (14 год.), **«Природа влітку»** (14 год.) учні мають засвоїти матеріал про сезонні явища та зміни у житті рослин і тварин, збереження природи, Червону книгу України, червонокнижні рослини свого краю. І зміст програми, і державні вимоги свідчать про те, що діти у другому класі мають засвоїти назви багатьох рослин і тварин – і лісу, і луки, і водойм, і занесених до Червоної книги, а також грибів, що, на наш погляд є недоцільним.

Виконання міні-проектів з позицій батьків учнів початкових класів та методистів і викладачів теорії та методики навчання біології вважаємо недоцільним і непосильним для учнів 2-го класу. На наш погляд, недоречним є також демонстрування виявлення води у рослинах та ґрунті, оскільки не впевнені у тому, чи готові вчителі початкових класів його представити.

У процесі засвоєння теми **«Запитання до природи»**, яка має практичне спрямування і виконується протягом навчального року, другокласники мають виконати завдання: «Які рослини є символами України?», «Коли ліс дякує, а коли ображається?», «Які рослини можуть слугувати годинником?», які, на наш погляд, мають пізнавальне і виховне значення та є доступними для учнів даного віку.

Біологічній компоненті у вивченні природознавства у *третьому класі* приділено також достатньо уваги – 35 годин із 68 (50% часу). Тема **«Рослини, тварини і середовища їх існування»** передбачає ознайомлення учнів з різноманітністю рослин, з рослиною як живим організмом, умовами розвитку рослин, розмноженням і пристосуваннями квіткових рослин до різних умов, хвойними рослинами, їх значенням для природи. До теми включений також матеріал про тварини та їх різноманітність, розмноження і розвиток, поділ тварин за способом живлення; гриби, бактерії, віруси. Увага приділена також охороні рослинного і тваринного світу.

Вважаємо, що вивчення матеріалу про особливості будови комах, риб, птахів, звірів і встановлення їх відмінностей не відповідає віковим особливостям школярів.

Темою **«Людина та її організм»** (11 годин) передбачено вивчення організму людини – систем органів тіла людини та їх значення в житті людини, гігієни систем органів та запобігання захворюванням, формування здорового способу життя. На наш погляд, недоцільним для дітей 8-9 років є вивчення будови систем органів людини та виконання **дослідницького практикуму** «Як визначити гостроту свого зору?». Достатньо формувати у дітей необхідність дотримання правил гігієни та здорового способу життя. Завдання «Які легенди про рослини і тварин склали наші пращури?», «Чому бактерії називають і друзями, і ворогами людини» є посильними і цікавими для дітей.

Матеріал з біології до програми для *четвертого класу* не включений взагалі, за винятком завдання у **«Запитаннях до природи»** – «Як тварини впливають на ґрунт?» (якщо його можна вважати біологічним). Це є упущенням, оскільки втрачається зв'язок і наступність між матеріалом програми. Крім того, це суперечить позиції авторів програми, яка задекларована у пояснювальній записці – зміст програми «структурований за спіралью-концентричним принципом, який передбачає неперервне розширення і поглиблення знань та повторне вивчення певних тем із метою глибшого проникнення в сутність явищ та процесів відповідно до вікових особливостей дітей» [1, с. 1].

Вважаємо позитивними моментами у побудові програми з природознавства для 1-4-х класів (2011) належну увагу до групової роботи та роботи в парах, вироблення вмінь працювати з інформаційними джерелами (читати, переказувати тексти про природу, ставити запитання до прочитаного, знаходити в підручнику і додаткових джерелах знань відповіді на запитання, готувати виступи та обговорювати їх, презентувати результати своїх досліджень), робити висновки на основі отриманої інформації, наводити аргументи для підтвердження своєї думки, спостерігати та досліджувати об'єкти, аналізувати отримані результати. Це

свідчить про значну увагу до формування загальнонавчальних умінь.

«Природознавство» у *п'ятому* класі є продовженням природознавства початкової школи. Передбачається, що здобуття нових знань, а також узагальнення, розширення і поглиблення природничих знань, умінь і навичок, набутих у початковій школі, забезпечать достатню основу для вивчення біології, хімії, географії, фізики як самостійних предметів у 6-9-х класах [2].

У темі «**Вступ**» передбачено ознайомлення з науками, що вивчають природу, їх методами та відповідним обладнанням. У темі «**Планета Земля як середовище життя організмів**» програмою передбачена практична робота «Визначення назв найбільш поширених в Україні рослин, грибів, тварин за допомогою атласів-визначників». Теоретичні питання теми охоплюють: організм і його властивості, клітинну будову та різноманітність організмів: Рослини, Тварини, Гриби, Бактерії; середовище життя і його чинники; вплив на організми чинників неживої і живої природи; пристосування організмів до періодичних змін умов середовища; різноманітність середовищ життя; пристосування організмів до життя у різних середовищах, взаємозв'язки між організмами; угруповання організмів; екосистеми; рослинний і тваринний світ своєї місцевості. Тобто, можемо констатувати, що програма з природознавства для 5-го класу ґрунтується на знаннях початкової школи.

Тема «**Людина на планеті Земля**» має екологічний зміст і передбачає вивчення таких питань: людина – частина природи; зв'язок людини з природою; зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини; екологічні проблеми та їх розв'язування (збереження біологічного різноманіття, боротьба зі знищенням лісів і опустелюванням, захист планети від забруднення різних видів); охорона природи; Червона книга України; заповідники, заказники, національні парки та їх значення для збереження природи Землі.

З усього вище сказаного можемо зробити такі висновки: по-перше, програма з природознавства для початкової школи (2 і 3 кл.) перенасичена інформаційним матеріалом з біології, який не завжди відповідає віковим особливостям школярів (вивчення видової різноманітності рослин і тварин, особливостей будови і функціонування рослинного організму, особливостей будови і встановлення відмінностей між тваринами, будови систем органів людського організму); по-друге, не відповідають віковим особливостям учнів проведення деяких практичних завдань та дослідницьких практикумів; по-третє, викликає сумнів, а чи є достатніми для виконання більшості практичних завдань матеріальна база початкової школи та вміння і навички вчителів початкових класів?; по-четверте, через відсутність біологічного матеріалу у програмі для 4-го кл. втрачається наступність у формуванні знань, вмінь і навичок школярів з біології; по-п'яте, виникають запитання до організації елементів проектної діяльності. Невідомо, що автори програми вкладають у поняття «проект», бо основною ознакою учнівського проекту є його практична спрямованість, розробка рекомендацій до практичного впровадження. Незрозумілим, на наш погляд, є виокремлення авторами рубрик – «практичні роботи», «дослідницький практикум» та «практичні завдання», оскільки між ними немає ніякої принципової різниці. Можемо також зробити висновок, що мова йде не про пропедевтику, а про формування і розвиток наукових біологічних знань школярів. Все більше переконуємось у необхідності підготовки учителів за спеціальністю «Учитель природознавства».

Література

1. Природознавство. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів, 1-4 класи // skviravo.ucoz.ru/uvaga_pervoklas/prirodozn.doc
2. Програма «Природознавство», 5 клас, для загальноосвітніх навчальних закладів//http://bhv-osvita.com/index/biologija_prirodovnavstvo_ekologija_navchalni_programi_rekomendovani_mon_molodsporu/0-10.